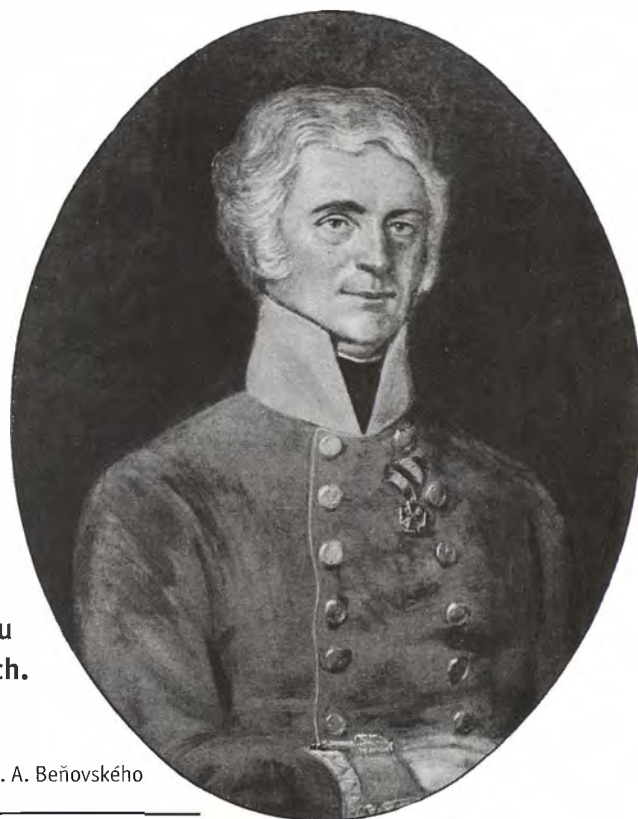

Podmaršal z rodu Beňovských

Ján Andrej Beňovský

VLADIMÍR SEGEŠ

Rod Beňovských patril medzi dávne šľachtické rody v Trenčianskej stolici. Predkami rodu boli bratia Benjamín a Urban, ktorí žili v období panovania Žigmunda Luxemburského. V roku 1423 získali donáciu na zem v Trenčianskej stolici, na ktorej založili obce Beňov a Urbanov. Od 17. storočia sa rod začal značne rozvetvovať, takže na sklonku feudalizmu žili Beňovskovci až v šiestich stolicich.

Portrét J. A. Beňovského

Do povedomia viacerých generácií širokej verejnosti sa rod zapísal predovšetkým vďaka grófovi Móricovi Beňovskom (1746 – 1786), legendárnemu „kráľovi Madagaskaru“. Nemenej významným, ba z vojenského hľadiska nepochybne dôležitejším predstaviteľom rodu bol barón Ján Andrej Beňovský, používajúci predikát z Beňova a Urbanova. Zo základnej genealogickej tabuľky Beňovských, ktorú v monumentálnej viacväzkovej práci o uhorských šľachtických rodoch a ich erboch uverejnil ešte v druhej polovici 19. storočia Iván Nagy, vyplýva, že Ján Andrej a Móric boli prvostupňoví bratrance. O ich vzájomných kontaktoch však nie sú známe žiadne údaje. Nemožno sa tomu ani priveľmi čudovať, lebo hoci boli rovesníkmi i blízkymi príbuznými, životná

púť jedného i druhého sa uberala inak. Kým Móric bol predovšetkým svetobežník a dobrodruh, Ján Andrej zasa už od mlada zasvätil svoj život habsburskej armáde.

Svedectvo vojenských spisov

Podľa dokumentov, ktoré sa zachovali vo Vojnovom archíve vo Viedni, Ján Andrej Beňovský sa narodil roku 1740. Ako miesto jeho narodenia sa viackrát uvádza Szerdahely, čiže Streda v Prešporskej (Bratislavskej) stolici, čo môže byť buď dnešná Dunajská Streda, alebo Dolná Streda. Len v súvekej rukopisnej knihe (matrike) penzionovaných generálov sa ako jeho rodisko spomína *Szarkart, Pressburger Comitát*, čo v prípade obce bude zrejme omyl alebo neidentifikovateľná skomolenina, lebo lokalita

s takýmto názvom v Prešporskej stolici vtedy nejestvovala.

Zakrátko po vypuknutí tzv. sedemročnej vojny sa 17-ročný Ján Andrej Beňovský prihlásil ako dobrovoľník do Hallerovho (neskôr 31.) pešieho pluku. Od marca 1757 bojoval ako radový pešiak v Čechách, kde sa jeho pluk v zostave zboru maršala Leopolda Dauna významne podieľal na porážke pruského vojska v bitke pri Kolíne 18. júna. Bolo to však krvavé víťazstvo, lebo napríklad len straty Hallerovho pluku v tejto bitke predstavovali 29 dôstojníkov a 757 príslušníkov mužstva, z toho bolo 86 mŕtvych. Ešte v tom istom roku pluk nasadili do bojov v Sliezske a Prusku, kde aj Beňovský zakúsil trpkú porážku pri Leuthene (dnes Lutynia), kde pruský kráľ Fridrich II. 5. decembra rozdrvil na

Vojak v roku 1757

čele 35-tisícového vojska 65-tisícovú habsburskú armádu. Táto bitka vošla do vojenských učebníc ako ukázkový príklad uplatnenia a využitia kosého bojového šíku lineárnej bojovej zostavy.

Mladý Ján Andrej Beňovský sa v bojoch nepochybne ukázal ako dobrý vojak, o čom svedčí skutočnosť,

že 1. februára 1757 ho povýšili na podporučíka a 16. augusta 1760 na nadporučíka, takže sedemročnú vojnu zavŕšil vo funkcii veliteľa kompanie, čiže stotiny. Veliteľom bataliónu, čiže práporu sa stal ako 27-ročný, keď bol povýšený na kapitána.

Štábný dôstojník a veliteľ granátnikov

Rok 1769 bol významným medzníkom v živote Beňovského, ktorý už v hodnosti majora prestúpil do 19. pešieho pluku Leopolda Pálfiho. Len mimochodom, v tomto pluku v rokoch 1756 – 1766 slúžil aj iný Ján Beňovský z Beňova. Začal ako zástavník a vystúpil zo služby v hodnosti nadporučíka. Bol to nielen menovec a príbuzný, ale aj rovesník Jána Andreja Beňovského. Uvedený rok 1769 bol medzníkom aj vo vývoji habsburskej armády. Práve vtedy

jednotlivé pešie jazdecké pluky dostali poradové hodnotné čísla, ktoré sa okrem malých výnimiek udržali až do zániku monarchie roku 1918. Významnou organizačnou zmenou bola aj reorganizácia elitných pešiackych jednotiek – granátnikov. Dovtedy boli v každom pešom pluku dve granátnické kompanie. Z troch peších plukov vtedy vyňali vždy dve granátnické kompanie a sformovali ich do samostatných granátnických bataliónov, takže každý novopostavený samostatný batalión pozostával zo šiestich kompanií granátnikov.

Major Beňovský sa roku 1771 stal veliteľom 3. uhorského granátnického bataliónu. O dva roky neskôr armádne velenie ocenilo jeho organizačné a veliteľské schopnosti tým, že ho povýšilo na podplukovníka. V rokoch 1773 – 1775 mal 3. granátnický batalión garnizónu vo Viedni, kde schopný veliteľ granátnikov mal možnosť výraz-

1757

Starostlivosť o vojenský dorast

Výchova vojenského dorastu v stálej habsburskej armáde nemala spočiatku pevný rámec. Podľa dávnejšieho zvyku mnohí chlapci – siroty či polosiroty sa už v detstve dostali ako tzv. synovia pluku do armády a po dovŕšení dospelosti sa nevrátili do civilného života, ale zostali slúžiť vo vojsku. Takým synom pluku bol napríklad aj Ladislav Škultéty-Gabriš, ktorý po matkinej smrti vyrastal od dvanástich rokov v Gilániho husárskom pluku, kde slúžil jeho otec. Myšlienky osvietenstva tereziánskej i jozefínskej doby našli odraz v postupnom zlepšovaní vzdelávania, zdravotného zabezpečenia i starostlivosti nielen o chorých a vyslúžilých vojakov, ale aj o vojenské vdovy a siroty.

Počas panovania Márie Terézie bolo zriadených viacero vojenských sirotincov. Ich hlavným poslaním bola výchova vojenských sirot – chlapcov, s ktorými sa počítalo pre službu v armáde, najmä na poddôstojníckych postoch. V rokoch 1777 – 1782 pôsobil vojenský sirotinec aj v Trnave. Spolu s ďalšími vojenskými sirotincami ho však zrušili, lebo na základe dekrétu cisára Jozefa II. z 9. novembra 1782 boli zriadené plukovné chlapčenské výchovné domy (*Regiments-Knaben-Erziehungshäuser*). Ich úlohou bola príprava chlapcov vo veku od sedem do osemnásť rokov na vojenskú poddôstojnícku službu, a to z radov sirot, resp. detí slúžiacich vojakov. V pluku mohlo byť 48 chovancov na náklady eráru, no prijímal sa aj obmedzený počet chovancov za úhradu. Chovanci najprv navštevovali civilnú školu v mieste sídla pluku, predmety súvisiace s písomnosťami a hospodárením pluku ich však vyučoval nejaký poddôstojník. Po istom čase celé vzdelávanie viedol veliaci poddôstojník. Veliteľom plukovnej chlapčenskej školy bol spravidla dôstojník, ktorý vzhľadom na zdravotný stav či zranenie mal obmedzenú schopnosť poľnej či bojovej služby.

Plukovné chlapčenské výchovné domy boli roku 1782 vytvorené v 18 rakúskych a 12 uhorských peších plukoch. Jedným z nich bol aj 31. peší pluk, ktorý sídlil v sedmohradskom Brašove a velil mu plukovník Ján Andrej Beňovský. Veliteľom školy sa stal nadporučík Johann Nicola. Chovanci nosili rovnošatu: súkený kabátec sivej farby s tzv. cisársko-žltým vyložením (golierov, šosov a manžiet) a modré nohavice s typickou uhorskou žltou výšivkou. Pokrývkou hlavy bol kožený kašket s mosadzným odznakom.

Chovanec regimentnej školy

Vojak v roku 1809

nejšie sa zapísať do pozornosti armádného velenia i panovníckeho dvora. A tak, keď sa v novembri 1777 uprázdnil post veliteľa 31. pešieho pluku, 37-ročného Beňovského vymenovali za plukovníka a veliteľa pluku, v ktorom z h o d o u okolností práve pred 20 rokmi na-

stúpil vojenskú službu ako radový vojak. Pre mnohých iných by to zaiste mohlo znamenať úspešné zavŕšenie kariéry. Ján Andrej Beňovský však naďalej postupoval po priečkach funkcií a hodností.

Po vypuknutí vojny o bavorské dedičstvo sa podstatná časť 31. pešieho pluku na čele s Beňovským presunula roku 1778 v priebehu jedného mesiaca (od 1. apríla do 1. mája) zo Sedmohradska do Čiech. Na českom bojisku Beňovského pešiaci zostali až do ukončenia vojny bez toho, aby sa zúčastnili na nejakých vážnejších vojnových akciách. Na spätočnej ceste do Sedmohradska sa pluk zastavil vo Viedni a Laxenburgu, kde sa 8. júna 1779 zúčastnil na slávnostnej vojenskej prehliadke pred Máriou Teréziou a cisárom Jozefom II.

V radoch generality

V máji 1784 plukovníka Beňovského poverili velením 53. pešieho pluku, ktorý sídlil v Osijeku. O necelé dva roky, vo februári 1786, bol Beňovský vymenovaný za generálmajora a ustanovený do funkcie veliteľa brigády a posádky

v sedmohradskom meste Alba Iulia. Ako veliteľ brigády si Beňovský úspešne počínal vo vojne proti Osmanskej ríši v rokoch 1787 – 1791. Po jej skončení sa nakrátko opäť ujal svojej funkcie posádkového veliteľa v Alba Iulii. Dlhو sa tam však nezdržal, lebo po vypuknutí prvej koalície vojny roku 1792 bol generál Beňovský na základe rozkazu cisára Františka II. prevelený na bojisko v Nizozemsku.

Situácia na bojisku sa pre habsburskú ríšu nevyvíjala najlepšie. Po víťaznej bitke pri Valme 20. septembra 1792 sa francúzskej armáde podarilo vytlačiť habsburské a pruské vojsko zo severného Francúzska. Vďaka použitiu novej taktiky kolón a rozptýlených strelcov proti lineárnej bojovej zostave Francúzi zvíťazili v novembri 1792 v bitke pri Jemmapes a otvorili si cestu do dnešného Belgicka a Porýnska. Francúzska armáda postupovala na všetkých smeroch. Zmocnila sa Nice a Savojska, takmer celého Porýnska, ako aj Mohuče a Frankfurtu nad Mohanom.

Francúzske úspechy pretrhla až bitka pri Neerwindene 18. marca 1793. Na prenikavom víťazstve habsburskej armády sa nemalou mierou podieľali aj uhorské pluky: 33. a 34. peší pluk a Esterháziho (neskôr 3.) husársky pluk. V niekoľkohodinovom boji sa vyznamenali najmä husári, ale v bodákovom útoku aj pešiaci. Mužstvo týchto troch plukov, ktoré v bitke stratili takmer štvrtinu či pätinu mužov, tvorili prevažne Slováci. Tuhé boje však pokračovali aj nasledujúci deň, keď sa zboru pod velením podmaršala Jána Andreja Beňovského podarilo vytlačiť pozviechané francúzske vojská z Wommersonu a Hackendovenu. Porazený francúzsky generál Charles-François Dumouriez bol obvinený zo zrady revolúcie a gilotíne sa vyhol len dezerciou k habsburskej armáde.

Veľká pocta od cisára

Roku 1794 sa podmaršal Ján Andrej Beňovský stal majiteľom 31. pešieho pluku. Bol to prejav veľkej cti zo stra-

ny panovníckeho dvora, akej sa dostalo len zopár slovenským rodákom. Nasledujúci rok, presne 1. mája 1795, bol Beňovský po 38 rokoch služby preložený do penzie. Väčšinu času potom žil v Bratislave a krátko aj v sedmohradskej Sibíni (Sibiu). Podľa matriky o penzionovaných generáloch mu erár vyplácal ročne 2 000 zlatých v konvenčnej mene spolu s príplatkom 3 478 zlatých a 24 grajciarov z titulu majiteľa 31. pešieho pluku, ktorým zostal až do svojej smrti. Podmaršal Ján Andrej Beňovský skonal v Prešporku (dnešnej Bratislave) 1. septembra 1822 vo veku úctyhodných 82 rokov. Nebol ženatý a nemal ani žiadnych potomkov.

Doc. PhDr. Vladimír Segeš, PhD.

(1950), od roku 1995 je vedeckým pracovníkom Vojenského historického ústavu v Bratislave, externe pôsobí na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Je autorom monografií *Od rytierstva po žoldnierstvo. Stredoveké vojenstvo v Uhorsku so zreteľom na Slovensko* (2004), *Prešporský pitaval. Zločin a trest v stredovekej Bratislave* (2005), *Remeslá a cechy v starom Prešporku* (2010) a spoluautorom viacerých diel z oblasti medievalistiky, vojenských dejín a dejín miest i práva. Ako zástupca šéfredaktora stál pri zrode časopisu *Historická revue*, je zakladajúcim šéfredaktorom a editorom časopisu *História*, predsedom sekcie pre dejiny miest Slovenskej historickej spoločnosti a podpredsedom Slovenskej komisie pre vojenské dejiny. Ocenením jeho vojensko-historickej a publikačno-literárnej činnosti je viacero vojenských medailí, Medaila Cyríla a Metoda za rozvoj slovenského písomníctva, Cena SAV za popularizáciu vedy, medzinárodná Cena Egona Erwina Kischu za literatúru faktu a trikrát Prémia Slovenského literárneho fondu.